

מעמד ארוסה בשלביה השונים / ישי קולומבוס

"כי יקח איש אשה ובעלה" (דברים כ"ד, א') - ליצירת אישות צריכים אנו לשני שלבים מרכזיים: האירוסין והנישואין.
 האירוסין - אקט משפטי, שבא לתת גושפנקא ותוקף של מעשה קנין (איסורי וממוני) לאישות. הנישואין - יצירת מציאות של אישות בין בני הזוג על-ידי כניסת האשה לבית בעלה (1).

במסכת "כתובות" מוצאים אנו התיחסות לשלש תקופות ביניים עד לנישואין:
 (1) האירוסין עצמם.
 (2) לאחר שעברו י"ב חדש (2) מרגע שתבע צד אחד את רעהו לנישואין (משנה (דף נ"ז)).
 (3) כשמסר האב או שלוחיו את האשה לשלוחי הבעל (משנה (דף מ"ח)).
 מאמר זה ידון במעמד הארוסה בשלביה השונים לגבי הכתובה ותנאי הכתובה.

(1) ועיין רמב"ם אישות פ"א הלכות א'-ב': "קדם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק. אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לתוך ביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה" - היתה רק מציאות של נישואין בלי ארוסין.
 "כיון שניתנה תורה נצטוו ישראל, שאם ירצה האיש לישא אותה, יקנה אותה תחילה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה..." - המימד המיוחד שנוסף לעם ישראל הוא שלב הארוסין.
 (2) י"ב חדש בבתולה ול' יום באלמנה, ועיין בגמ' (נ"ז): חילוקי דינים בין בגרות לנערות.

(א) ארוסה - קודם שעברו ל"ב חודש -

סביר להניח שכתובה ותנאיה הם חיובים שנוצרים מחמת האישות. השאלה היא, עד כמה ארוסין (שהם אקט קנייני) יכולים ליצור מצב המקביל לאישות כדי לחייב בכתובה ותנאיה.

לגבי כתובה: ישנה מחלוקת תנאים אם כתובת נשואה מדאורי' או מדרבנן (3).

למ"ד כתובה דאורייתא, נלמד דין הכתובה מדין המפתה. (שמות כ"ב, ט"ז): "כסף ישקל כמהר הבתולות", ומשמע על פי ההקשר שהכתובה ניתנת כפיצוי על אבדן הבתולים (4). כמוכן דבר זה לא שייך בארוסה.

למ"ד כתובה דרבנן, הסבה שחכמים תקנו כתובה היתה "שלא תהא קלה בעיניו להוציאה". השאלה היא האם הכוונה "להוציאה" מרשותו הקניינית ולעשותה גרושה (5), או שהכוונה "להוציאה" מרשותו הפיזית לאחר שכבר חיו כבני זוג.

בגמרא (6) מוצאים אנו דיון האם תקנו עיקר כתובה לארוסה, ואין המסקנה

(3) בגמרא דף י. ובדף ק"י:

(4) ואולי אף כתשלום על סיפוק הביאה, וכך מבין הרמב"ם במו"נ חלק ג' פמ"ט: "ומתן השכר המוסכם עליו לקדשה אז (קדם מתן תורה) כמתן כתובת אשה לה עתה"

(5) לי נראית אפשרות זאת פחות סבירה, כיון שלמרות שבמעמדה היא היא נהפכה להיות "גרושה" - הרי כתובתה עדיין מאתלים, ואם היא נערה היא חוזרת לבית אביה. ורק על עצם הפגיעה במעמד (אין שום נזק אחר) - חכמים לא היו מתקנים כתובה.

(6) בכתובות פ"ט: ובב"מ י"ז:

ברורה. להלכה זו מחלוקת ראשונים:

הרמב"ם (אישות פ"י, הי"א) פוסק שאין לארוסה כתובה, ואם כתב לה מן הארוסין גובה מנה או מאתיים מנכסים בני חורין.

הרא"ש (פ"ד, סו"ד) ותור"ד (בדף י"ב: על המשנה) פוסקים שיש לארוסה כתובה, ומשעה שאירסה נתחייב בכתובתה בתנאי בל"ד.

לגבי תנאי כתובה: מוצאים אנו ספקות בגמ' לגבי חיוב קבורתה ולגבי חיוב מזונות הארוסה והבנות.

לגבי קבורה: זוהי מחלוקת אמוראים בדף נ"ג. הסיבה המיוחדת לחייב ארוס בקבורה היא כיון שתיקנו קבורתה תחת כתובתה (מ"ז:) ואם יש לארוסה כתובה - יש לגביה דין קבורה (7).

לגבי מזונות הארוסה: ר"ש הנגיד מבין את בעיית הגמ' (נ"ג:) "ארוסה יש לה מזונות או אין לה מזונות" לגבי יתומה ארוסה, אם יש לה מזונות מן הארוס או לא (8). אולם די ברור שאין כאן דיון על איזשהו חיוב בסיסי במזונות, וכל הבעיה היא דוקא בליתומה שמפסידה מזונות מן האחים, האם יש אומדן דעת בארוס, שרצונו לתת לה מזונות.

לגבי מזונות הבנות: זוהי בפשטות בעיית רבא בגמ' (נ"ד:) "בת ארוסה יש לה מזונות או אין לה מזונות" (8). נראה לי, שאי אפשר להשליך מכאן לגבי

(7) למסקנת הגמרא שם אין לארוסה קבורה, כיון שאין אני קורא בה "לכשתנשאי לאחר תיטלי מה שכתוב ליכילי שהרי היא מתה, בניגוד לנשואה שמתה שבעלה יורשה ואח"כ בניה זוכין לכתובת בנין דכרין (תור"ד). רוב הראשונים מבינים שב"הוא אמינא" חשבנו שקבורתה תחת מנה - מאתיים, ולמסקנה "קבורתה תחת נדונייתה", והארוס הרי אינו יורש נדונייתה. (8) ועין בהמשך המאמר הבנות נוספות בבעיה זו.

שאר תנאי כתובה, כיון שיתכן שספציפית יש בעיה בבת ארוסה, שהרי היא תוצר של יחסי אישות בין בני הזוג, ולגביה אולי חלים חיובי כתובה (9) (10).

למרות שמוצאים אנו שאין בארוסין דין תנאי כתובה, בכל זאת נראה שיש קשר אמיץ בין הארוסין לאישות:
 (1) תוספות (ד"ה "הרי" בדף נ"ו:) טוען שאי אפשר להתנות על קדושין "הרי את מקודשת לי על-מנת שאין לי עליך שאר, כסות ועונה", כיון "שאין לך קדושין שאין לה עליו שאר, כסות ועונה" (11), תוספות הבין שחיובי האישות קשורים בסיסית בקדושין. בשעת הקדושין הוא מתחייב לתתם לכשינשאו (12).

(9) ואולי אפשר לומר שבתנאי הכתובה של מזונות הבנות הוא רק נספח לתנאי הכתובה, ואינו קשור דוקא ליחסי האישות.
 בפשטות, אפשרות זו בנויה על הכיוון המוצג במאמר "מזונות הבנות" עמ' 286, שהמזונות עוברים ישירות מהאב לבתו - המערכת.
 (10) לפי הבנה זו ניתן להבין את ספק הירושלמי (פ"ד ה"ב) - "בא עליה בעודה בבית אביה, מעכשיו נתקיימו בה תנאי כתובה, או אינה אלא דרך נישואין" - במזונות הבנות בלבד (שלא כהבנת ה"פני משה") שהרי הספק מובא תוך כדי דיון במזונות הבנות - המערכת.
 (11) אליבא דר"מ הסובר שא"א להתנות על מה שכתוב בתורה גם בממון.
 (12) עיין יד רמ"ה (ב"ב פרק שמיני ס' ק) המחלק בין דין ירושה לחיוב שאר וכסות: "דכי זכי בירושתה לא מכוח אירוסיין קא זכי אלא מכוח נישואין... (ואילו) גבי שאר וכסות הוא דקא משתעבד מכח קידושין" - המערכת.

(2) לגבי זכות האשה למכור נכסי מלוג טוענת המשנה (ע"ח.): "האשה שנפלו לה נכסים עד שלא תתארס - מודים ב"ש וב"ה שמוכרת ונותנת וקיים. נפלו לה משנתארסה... ב"ה אומרים לא תמכר (לכתחילה)". מסבירה הגמ': אם נפלו לה משנתארסה "אימר בזכותה נפלו אימר בזכותו נפלו". ובירושלמי הלשון נחרצת יותר: "משנתארסה - לזכותה ולזכותו נפלו".

כלומר: רואים בנכסים שנפלו בארוסין זכות פוטנציאלית של הבעל לאכילת פירות, ולכן לכתחילה לא תמכור אליבא דב"ה.

מشتי הדוגמאות הנ"ל (13), רואים שיש בארוסין כעין התחייבות פוטנציאלית של שני הצדדים על דיני האישות, אבל התחייבויות וזכויות מעשיות אין לאף צד, כל עוד האישות אינה מתחילה לקרום עור וגידים.

(ב) שלב הבינים הראשון - "הגיע זמן ולא נישאו"

המשנה (בדף ג"ז.) קובעת: "נותנים לכתולה שנים עשר חדש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה, וכשם שנותנים לאישה כך נותנים לאיש לפרנס את עצמו ולאמנה ל' יום... הגיע זמן ולא נישאו אוכלות משלו ואוכלות בתרומה... זו משנה ראשונה. ב"ד של אחריהם אמרו: אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה".

(13) דוגמא נוספת: הרמב"ם (אישות פל"א היל"א) פוסק שאשה נאמנת לטעון "משארסתני נאנסתלי" וכתובתה מאתלים, למרות שבשעת הנישואין היא מודה שהיתה בעולה (והרי רק אז חל חיוב הכתובה לפי הרמב"ם). כנראה צריך לומר על פי הרמב"ם שבשעת הארוסין חלה התחייבות בסיסית על החיוב לתת כתובה בנישואין.

ישנם שני כיוונים מרכזיים להבין את דין המזונות כ"שהגיע הזמן".
 כיוון אחד הוא לומר שחיוב המזונות נובע מאישות חלקית (דאורייתא או
 דרבנן) שנוצרה כ"שהגיע הזמן" (14). כיוון שני הוא לומר שיש כאן תקנה
 ספציפית מנותקת מאישות, ואפשר/להבינה ב-3 צורות:

1) קנס על עכוב הנשואין

2) אמצעי לחץ על הבעל שישאנה

3) יש אומדן דעת לגבי הבעל שרצונו לספק לה מזונות כ"שהגיע הזמן", ועל
 סמך אותו אומדן דעת - תקנו חכמים חיוב גמור (שאינו מותנה בדעתו) על
 הבעל לספק לה מזונות כ"שהגיע הזמן".

הכיוונים השונים ניתנים לאימות בעקבות בדיקת הקף החיוב ותקפו במקרים
 מסוימים.

במישור הדאורייתא: המשנה בנדרים (ע"ג:) טוענת: "בוגרת ששהתה ל"ב חודש
 ואלמנה ל' יום - ר' אליעזר אומר: הואיל ובעלה חייב במזונותיה יפר".
 טוען רבה בגמ' "ר' אליעזר ומשנה ראשונה (שארסה אוכלת בתרומה משהגיע
 הזמן) אמרו דבר אחד". מסביר תוס' ר"ש (כתובות נ"ח, ד"ה "ריב"ס"), שרבה
 הבין שמדאורייתא תרומה נאכלת רק משעת הנישואין (15), ו"הגיע הזמן"
 הוא הרחבה של זמן הנישואין מדאורייתא לגבי חיוב מזונות, הפרת נדרים
 ע"י הבעל בלי שותפות ואכילת תרומה.

14) יתכן שגם להסבר שנוצרה כאן אישות חלקית - ביסוד הדברים היה חיוב
 תשלומין גרידא, ואותו חיוב התעגן אחר כך במסגרת של אישות חלקית. (ר"ן
 בנדרים ע"ג ד"ה: "גמ").

15) ואולי כך לומד הירושלמי (פ"ה ה"ד) על פל משנה אחרונה, מהפסוק:
 "כל טהור בביתך יאכל אותו" (במדבר ל"ח, י"א)

(למסקנת הגמרא בנדרים דוחה אבלי את טעוני רבה בנימוקים ספציפיים לכל דין).

במשור הדרבנן: בדיונים שאביא, החקירה תתמקד בבעיה, האם יש כאן תקנת אישות חלקית מדרבנן או שזה רק קנס בעלמא (16).

1. דין המזונות שהבעל מספק -

במשנה (נ"ז.) חולקים ר' עקיבא ור' טרפון אלו מזונות מספק הבעל. ר' טרפון אומר "נותנין לה הכל תרומה". ר' עקיבא אומר: "מחצה חולין ומחצה תרומה" (משום ימי הטומאה) (17). בבריתא בגמרא מופיעה דעת ר' יהודה ש"נותן לה הכל תרומה והיא מוכרת ולוקחת בדמים חולין" (18). מגבילה הגמרא את מחלוקתם: "מחלוקת בארוסה, אבל בנשואה דברי הכל מחצה חולין ומחצה תרומה". מסביר הרא"ה שהחילוק הוא עקרוני: "מחלוקת בארוסה משום דעקר חיוב מזונות ליתיה עד שעת הנישואין, אבל בנישואין דברי הכל מחצה חולין ומחצה תרומה". ר' טרפון הסובר, שנותנין לארוסה הכל תרומה (בניגוד לנשואה) הבין שתקנת מזונות היא קנס, ולכן יכול הבעל לשלם הכל בתרומה. לעומתו ר' עקיבא הסובר שאין הבדל בין ארוסה לנשואה, הבין כנראה את תקנת המזונות כתקנת אישות חלקית לגבי ספוק מזונות. ר' יהודה כנראה הבין עקרונית כר"ע אלא שבעוד שר"ע רואה את תקנת המזונות כחיוב לספק מזונות, רואה ר' יהודה את תקנת המזונות כחוב ממונל גרידא, שיכול לשלם אותו בצורות אחרות. (מוצאים אנו בעיה דומה במזונות אלמנה האם הם

(16) נפקותות בין קנס, תמריץ ואומדן דעת ישתלבו בהמשך.

(17) וכידוע תרומה נמכרת יותר בזול כיון שאוכליה מועטים.

(18) כלומר: הבעל יכול לתת את כל מזונותיו בצורת תרומה. אבל בכמות כזו שתוכל למוכרם בימי טומאתה לחולין ויספיקו לה.

חוב או חיוב (19)).

2. דין אונס כ"שהגיע הזמן"

בגמרא (דף ב.) ישנה מחלוקת האם אונס מעכב את תקנת המזונות. על פי שמואל ר' אשי: בכל אונס שהוא (בין מצד האיש בין מצד האשה) - אין לאשה מזונות. ע"פ ר' אחאי: בכל אונס שהוא - יש לאשה מזונות. ע"פ ר' יהושע בן לוי בירושלמי (פ"ה ה"ג) (20): אם העכוב מצדו אפילו מחמת אונסו - חייב. אם העכוב מצידה אפילו מחמת אונסה - פטור. השיטה הטוענת שנפטר בכל אונס הבינה כנראה שהכל מטעם קנס, ואם נאנס - אין סבה לקנוס. השיטה הטוענת שחייב בכל אונס הבינה כנראה שהתביעה לנישואין יוצרת אוטומטית חיוב מזונות (משום תקנת נישואין חלקיים) לאחר י"ב חדש, ולכן לא מתחשבים אפילו בזה שהאונס הוא מצד האשה (ורק אם האשה מעכבת במזיד - נראה אותה כמורדת שמאבדת מזונותיה). שיטת הביניים סוברת כנראה שאמנם יש כאן תקנת נישואין חלקיים מדרבנן, אבל היא חלה רק לאחר ש"הגיע הזמן", ואז אם האונס בא מחמת האשה - התקנה נדחית עד לאחר גמר האונס (21).

3. תקף שעבוד הבעל לתקנת המזונות

הגמרא (בדף ע:): מחפשת מציאויות שבהם הבעל יכול להדיר את אשתו מלהנות

(19) עיין מאמר "זכויות האלמנה וחובותיה" עמ' 258 - המערכת
 (20) ויש גירסא דומה לזה בבבלי ע"פ המאירי, וכן מחלק רש"י דף מ"ח: ד"ה "ולא נישאו".

(21) שיטה זו סביר יותר להבין כפי האפשרות שהובאה לעיל, שהחיוב נובע מפאת אומדן בדעת הבעל שברצונו לספק את מזונותיה - המערכת.

לו והנדר יחול (22). אחד התרוצים הוא שמדובר שהדירה כשהיא ארוסה ו"הגיע הזמן ולא נישאה".

תוד"ה ש"הגיע" מעלה שתי אפשרויות מדוע הנדר חל:

א. מדובר שהדירה קודם שהגיע הזמן

ב. הידירה לאחר ש"הגיע הזמן", ובכל זאת הנדר חל "דלא אלמוה רבנן לשעבודא דאשה כל זמן שלא נישאת".

ה"אור שמח" על הרמב"ם (אישות ל', ג"ט) מעלה אפשרות נוספת:

ג. החיוב מש"הגיע הזמן" הוא כל יום על יומו ולא חיוב כללי ואז הנדר יכול לחול היום לגבי החיוב מחד.

התירוץ הראשון כנראה סובר שזו תקנת אישות. התירוץ השני סובר שזה כעין אמצעי לחץ על הבעל שיזדרז לשאת את אשתו (התקנה היא כללית - עד שישא את אשתו, אבל לא אלמוה רבנן לשעבוד זה). התירוץ השלישי סובר שזה קנס כל יום על אותו היום (23).

4. דין יחוד מקום לאחר שהגיע הזמן

על פי משנה ראשונה "הגיע זמן ולא נישאו אוכלות משלו ואוכלות בתרומה" ומסבירה הגמרא שאז כבר לא קיימים החששות של סימפון ו"שמא תשקה", כיון ש"דוכתא מיחד לה". רוב הראשונים מסבירים שהארוס מיחד לה מקום למזונותיה כדי שלא תפסיד מזונותיו. לעומתם המאירי מסביר שאביה מיחד

(22) שהרי הבעל משועבד לזון אשתו, והנדר לא חל.

(23) ביתר הרחבה: בקנס - ההסתכלות היא על העבר: כל יום שלא נשא הבעל את אשתו הוא הפסיד לה את מזונותיה של אותו היום ולכן קונסים אותו. באמצעי לחץ - ההסתכלות היא על העתיד: עד שישא הבעל את אשתו, אנו מטילים עליו חובות מזונות.

לה אז מקום.

כללית, דין יחוד מקום קשור לנישואין, שהאשה יוצאת מרשות אביה לרשות בעלה. אמנם על פי רוב הראשונים יחוד המקום כאן הוא רק תוצאה של דין המזונות, אולם על פי המאירי יתכן שיש כאן דבר מהותי יותר: האב לאחר י"ב חדש מיחד לה מקום מחוץ למקומה הקבוע, ויש כאן מעין יציאה מרשות האב - מעין נישואין חלקיים.

5. השלכות דין "הגיע הזמן" לגבי תנאי כתובה -

על פי החקירה הנ"ל (אם דין המזונות הוא משום אישות או משום קנס) יובנו הדעות השונות ביחס לדין תנאי הכתובה כ"שהגיע הזמן".
 א) הריטב"א (נ"ז: ד"ה "אוכלת משלו") טוען: "אוכלת משלו, פירוש שחייב במזונותיה וה"ה בכסותה ופדנסתה כאילו נכנסה לחופה, והוא ג"כ זוכה במציאתה ומעשה ידיה. ובדף ס"ג. (סוד"ה "מיתלבי אחת") הוא אף מרחיב יותר: "וי"ל כגון שהגיע הזמן והיא אוכלת משלו שהיא חייבת לעשות בצמר ודאי ואולי ג"כ לאפות ולבשל (24)".

24) לגבי האפשרות שהריטב"א מעלה שחייבת גם לאפות ולבשל - דבר זה תלוי בבעיה האם תקנו כל המלאכות תמורות מזונותיה או רק מע"ל של צמר תמורת מזונותיה. הריטב"א עצמו סובר (נ"ח: ד"ה "אמר ר' הונא") שדין המלאכות נובע מחיובי האשה לבעלה ש"חייבת לשמשו", ואם חייבת במלאכות אלו כבר לאחר י"ב חדש - אין זאת אלא מחמת הסבה שכבר עכשיו נוצרו נישואין חלקיים.

עיי' במאמר "תגובה למאמר מלאכות שאשה עושה לבעלה" עמ' 193 הערה 4, הסבר ספקו של הריטב"א לגבי חובת מלאכה של ארוסה לאחר י"ב חודש - המערכת.

הריטב"א מצד אחד מרחיב את דין המזונות לתנאי כתובה אחרים הדומים למזונות - כסות ופרנסה (25), וכנגד זה הוא טוען שהאשה חייבת לספק לבעלה את מעשה ידיה ומציאתה, שהרי "מזונותיה תחת מעשה ידיה", ואם כן יש כאן מציאות של אישות חלקית לגבי מזונות ומעשה ידיים. (ואכן הריטב"א מדגיש שהחיוב נובע מפני שהיא "כאילו נכנסה לחופה").

לעומתו טוען הרא"ה (מובא בשטמ"ק ק"ז, ד"ה ואי): "ומהכא משמע דאינו זוכה במע"י עד שתנשא לו" וכן הדין בארוסה ואעפ"כ חייב במזונותיה". משמע במפורש שתקנת מזונות הוא קנס או חיוב חד צדדי על הבעל.

(ב) לגבי תנאי כתובה לאחר מיתה - מזונות האלמנה והכנות
על פי הרי"ף, בעיית הגמ' (בדף נ"ג:) "ארוסה יש לה מזונות או אין לה מזונות" היא לגבי ארוסה שנתאלמנה לאחר י"ב חודש - האם יש לה מזונות מלורשי הארוס או לא.

על פי מסקנת הגמ', "מסברא אית לה, כיון דאירסה - לא ניחא ליה דתיתזיל" מהלשון "לא ניחא ליה דתיתזיל" משמע שתקנה זו מבוססת על אומדן דעת בדעתו של הארוס שמעוניין שארוסתו לא תתבזה (26). כנגד זה אפשר לומר שמסקנת הגמ' נובעת מזה שדין מזונות האלמנה הוא המשך ישיר לדין מזונות האשה (27), ואם מזונות הארוסה ניתנות לה בתורת קנס, מחד גיסא, או בתורת נישואין חלקיים, מאידך גיסא - כך גם יהיה מעמד מזונות האלמנה.

(25) אמנם יתכן שהריטב"א לשטתו שכסות בכלל מזונות.

(26) וזה באפשרות השלישית שהועלתה לעיל לגבי גופי תקנת "הגיע הזמן" (אם זה לא אישות).

(27) עיין במאמר "זכויות האלמנה וחובותיה" עמ' 257 ואילך דיון נרחב באפשרות זו - המערכת.

לגבי מזונות הבנות - הריטב"א מבין את בעיית הגמ' (דף נ"ד.) לגבי מזונות בת ארוסה, בארוסה ש"הגיע זמן ולא נישאה". אם רואים את דין מזונות הבנות כקשור בדין מזונות האלמנה, הרי בעיה זו תלויה באפשרויות שהוצעו לעיל לגבי אלמנה. אם רואים את דין מזונות הבנות כמקביל לדין לרושת הבנים (28) - יש מקום לומר, שגם אם "הגיע זמן" - לא תקבל מזונות (29).

לסכום: אם באירוסין רואים אנו רק את הבסיס להתחייבויות של האישות, הרי ב"הגיע הזמן" מצאנו דעות רבות (אף להלכה) הטוענות שנוצרה כבר אישות חלקית לגבי מזונות ומעשה ידיים.

ומדוע תקנו דוקא מזונות ומעשה ידיים? על פי הגמ' (דף מ"ז:) מוגדרים מזונות ומעשה ידיים כדברים המצויים.

(וגם לדעות שתקנה זו היא משום קנס, אמצעי לחץ וכדומה, צ"ל שתקנו דוקא מזונות שהם הצרכים היומיומיים הבסיסיים ובהם ההפסד לאשה הוא הגדול ביותר).

הריטב"א מרחיב את דין האישות גם לשאר מלאכות הקשורים למזונות אפיה

(28) כך משמע מהמשנה דף מ"ט.

(29) הוכחה נוספת שתקנת המזונות היא קנס: הגמרא (בצ"ז) טוענת: "כל מקום שאמרו מגורשת ואינה מגורשת - בעל חייב במזונותיה" ומפרש רש"י שמדובר בארוסין, ומסביר הרא"ש (שטמ"ק ד"ה: "וז"ל הרא"ש"), שמכיון שאגידא ביה ולא מציא לאינסובי לעלמא חייב במזונותיה, והוי כמו "הגיע זמן ולא נישאו", ושם זה ודאי משום קנס ולא משום אישות.

ובשול (30).

ג) שלב הביניים השני - מסרו האב או שלוּחיו לשלוחי הבעל.

שנינו במשנה (מ"ח): "לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לרשות הבעל לנישואין (רש"י: כלומר, שתכנס לחופה לשם נישואין). מסר האב לשלוחי הבעל הרי היא ברשות הבעל... מסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל הרי היא ברשות הבעל".

מוצאים אנו בגמ' שם כמה דעות, לגבי מה היא ברשות הבעל:

- (1) לדעת תנא דבי ר"י: לגבי הפרת נדרים, שאם היתה מסירה ונתאלמנה או נתגרשה אינה חוזרת יותר לרשות אביה.
- (2) לדעת ברייתא אחרת: לגבידין חנק אם זנתה (שהרי ארוסה דינה בסקילה)
- (3) לדעת ר' אסי: מסירתה לכל דיני נישואין
- (4) לדעת רב: מסירתה לכל חוץ מתרומה
- (5) לדעת שמואל: לירושתה
- (6) לדעת ריש לקיש: לענין זה שכתובתה מאחר תהיה מנה (כגרושה/אלמנה מן הנישואין).

במה בדיוק חלוקות הדעות השונות?

א. על פי תוספות (31) משמע שכולם מודים שהמסירה נחשבת כנישואין גמורים, וצ"ל על פי דעתו שעקר הנישואין אינם כניסה בפועל לרשות הבעל

(30) עיין בתורי"ד (מח:) המרחיק לכת יותר וסובר שלדעת משנה ראשונה "עביד לה כאשתו לכל דבר, אפילו לתרומה וכל שכן למציאתה ולמעשה ידיה ולירושתה" - המערכת.

(31) ד"ה "ושמואל" (מ"ח); ד"ה "היאך" (מ"ט); ד"ה "דמסר ליה" (מ"ז) - התירוץ השני.

אלא כניסה לחסות הבעל. כל המחלוקת (32) היא רק לגבי תרומה בגלל חומרא מיוחדת דרבנן (ואולי גם לגבי ירושה (33)).

ב. על פי רש"י (ד"ה שמואל (34)) משמע שיש כאן מחלוקת מן הקצה אל הקצה. לדעת ר' אסי ורב (וכנראה גם לתנא דבי ר"י) מסירתה נחשבת כנישואין גמורים (וכל מחלוקתם היא רק לגבי תרומה כדלעיל).

לדעת שמואל ור"ל מסירתה אינה כנישואין, ורק לגבי דינים מסוימים דינה משתנה.

לדעת שמואל - דינה משתנה לגבי ירושה (35) - "כיון שמטרה - אחולי אחיל אב מהשתא מחמת קרוב נישואין" (36), אבל לתרומה, הפרת נדרים שלא בשותפות ולמציאתה דינה כארוסה.

לדעת ר"ל - דינה משתנה לגבי כתובתה, שכתובתה מאחר תהיה מנה בגלל שהמסירה פוגמת במעמדה כבתולה גמורה (אולי בגלל שדינה לגבי זנות הוא

(32) לפי ר' אסי: מסירתה לכל; לפי כל השאר: מחמירים בתרומה עד שיכניסנה לרשותו ממש מחשש שיתגלה סמפון ויתברר שאכלה תרומה באיסור.

(33) בין ר"ל לכל השאר: ר"ל טוען שעד הכניסה בפועל לבית בעלה לא מקנה האב לבעל את הנדוניא (ותוס' לשטתו בדף מ"ז: שגם אחרי הנישואין יש דעות שהאב לא מקנה עדיין את הנדוניא).

(34) ועיין ריטב"א, שהבין בצורה אחרת.

(35) נראה בדעת רש"י שאין כאן דין ירושת הבעל, אלא דין ספציפי לגבי הנדוניא, שהאב מקנה אותה ישירות לבעל (ועיין רש"י (קא. ד"ה מה שבפניה)) - המערכת.

(36) רש"י לשטתו בגמרא דף מ"ז. עיין שם.

בחנק גם לשמואל ור"ל (37)).

ג. בירושלמי (פ"ד ה"ז) רמוזה אפשרות שלישית:

"מסירתה להדא מילא ? ר' אלעזר אמר: ליורשה. רשב"ל אמר: להפר נדרית. אמר ר' זעירא: אע"ג דרבי שמעון בן לקיש אמר להפר נדרית, מודה שאינו מפר עד שתכנס לחופה. אמר ר' הונא: מתניתא מסייעא לרבי שמעון בן לקיש: "לזנות בית אביה" - פרט שמסרו שלוהי האב לשלוחי הבעל, שלא תהא בסקילה אלא בחנק"

משמע על פי ר' זעירא שלמרות שהמסירה מפקיעה את רשות האב מהפרת הנדרים - אין היא מכניסה תחתיו את הבעל (שיוכל להפר לבדו) עד שעת הנישואין. כלומר: מרשות האב יצאה, ולרשות הבעל עדיין לא נכנסה. וזוהי בדיוק ההוכחה מדין הזנות: דינה בחנק כיון שיצאה מרשות האב ולא בגלל שנישאה. יוצא על פי זה שהמסירה יוצרת מין מצב בינים בין ארוסין לנישואין כשהנפקות היחידות הן לגבי הפרת נדרים, שהבעל לא יוכל להפר (38), ולגבי דין חנק בזנות. שאר הדינים תלויים בכניסה בפועל לרשות הבעל, והמסירה לא משנה לגביהם (39).

(37) ומשמע על פי רש"י ששמואל ור"ל לא חולקים על הבריתא שטוענת שע"י מסירתה הופך דינה להיות בחנק, שהרי מקור הלימוד הוא "לזנות בית אביה" - כלומר, סקילה זה דין מיוחד בבית אביה. (אבל אין להוכיח מכאן לגבי מעמדה כנשואה שהרי עדיין בעלה ואביה כשותפות מפירים נדריה כארוסה רגילה)

(38) וכך פוסק הטור ס"ל רל"ד: "מסרה האב לשלוחי הבעל... יצאה מרשות האב... ומיהו אין הבעל מפיר עד שתכנס לחפה".

(39) הריטב"א (ד"ה ושמואל) מסביר הסבר זה בדעת רש"י - המערכת.

על פי זה צ"ל שלאחר המסירה, מצילתה ומעשה ידיה יהיו של עצמה (40),
וכמו כן דאגת המזונות תהיה על עצמה.

ד. שיטת הרמב"ם במסירה

הרמב"ם מזכיר את דין המסירה לגבי שלשה נושאים (שכולם מופיעים בירושלמי
שצוטט לעיל) -

לגבי ירושה (אישות כ"ב, א') : "מאימתי יזכה בירושתה? משתצא מרשות האב
ואע"פ שעדין לא נכנסה לחופה - הואיל ונעשית ברשות בעלה יירשנה כיצד?
האשה שנתארסה ומסרה אביה..."

לגבי הפרת נדרים (נדרים י"א, כ"ב) : "מסר האב לשלוחי הבעל או שמסרו
שלוחי האב לשלוחי הבעל, אין האב יכול להפר שהרי יצאת מרשותו ולא הבעל
יכול להפר שאין מפר בקודמין" (משמע שבנדרים שהאשה נדרה לאחר המסירה -
הבעל יכול להפר).

לגבי זנות (איסורי ביאה ג', ד') : "אפילו מסרה האב לשלוחי הבעל וזנתה
בדרך - הרי זו בחנק".

יתכן שע"פ הרמב"ם, המסירה יוצרת סטטוס חדש של כניסה לרשות הבעל,
כלומר: לחסותו ואהריותו (41), והנפקותות תהליכה לגבי ירושה (שחכמים
הרחיבוה גם לכניסה לרשות הבעל) והפרת נדרים. (לגבי זנות נראה, גם לפי
הרמב"ם, שדין סקילה קשור בבית אביה, ועצם היציאה מבית אביה משנה את
דינה לחנק). שאר חיובי האישות יכנסו לתקף רק בנישואין עצמם (42).

40) ועיין שטמ"ק ד"ה: "והרב ר"נ בר יוסף" שנשאר בנקודה זו בצ"ע.

41) בלשון הגמרא (מ"ט), סטטוס זה נקרא: "נכנסה לרשות הבעל בעלמא".

42) ועד הנישואין מצבה לגבי שאר הדברים (מזונות מע"י וכדומה) הוא כפי
שהיה בבית אביה, וזו הנפקא מינה בין שטה זו לשטה הקודמת שהוצגה).

לסכום דין מסירה: אפשר לראות מסירה כנישואין גמורים (במיוחד על פי הדעות שעיקר הנישואין אינם הכניסה בפעל לרשות הבעל), אפשר לראותה בשלב ביניים בין הארוסין לנישואין (מרשות אביה יצאה ולרשות בעלה עדיין לא נכנסה או שנכנסה לתחום אחריותו), ואפשר לומר שעדיין היא כארוסה גמורה (ורק לגבי כמה פרטים משתנה דינה).